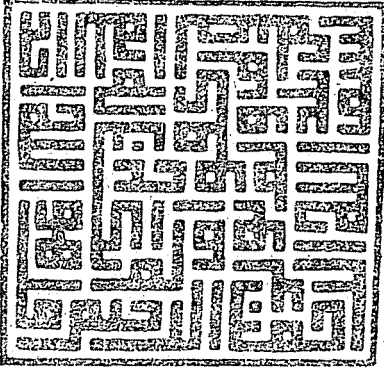


HAZİRAN 1992



ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ



8. Sayı



Atatürk Üniversitesi Basımevi — ERZURUM, 1988

KUR'ÂN'DA ÇOCUKLA İLGİLİ MESELELER

Doç. Dr. İbrahim Cânan

GİRİŞ :

Zamanımızda çocuk meselesi bütün dünyada aktüalitenin ana meselelerinden biri olmuştur. Türkiyemizde de durum aynıdır, müstakil "*çocuk mahkemeleri*"nin kurulmasıyla alâkalı kanunun çıkmış olması, çocukla ilgili meselelerin ayrı bir şekilde ele alınması gereğinin resmen benimsenmesi olmuştur.

Müslümanlar olarak bizlere, meselelerimize dinî bir yaklaşımla nazar etmek, dinimiz bu mevzuda neler söylemiş, onu bulup gün ışığına çıkarmak bir vazife olmaktadır. Böylece insanlık kültür ve medeniyetine orijinal katgılarda bulunabilir, yeni terkîb ve tahlillere yol açabiliriz.

Bilhassa çocukla alâkalı meselelerde bunun zaruretine inanıyor; islamın koyduğu çok orijinal esasların bulunduğunu kesin bir dille ifâde etmek istiyoruz. Zira, ondokuzuncu asrın sonlarına kadar Batı âlemi, çocuğa "küçük insan" insana da "büyük çocuk" nazarıyla bakarak, büyük küçük tefriğine fazla yer vermez, bu sebeple de meselâ suçlu çocuğu, büyüklerle hemen hemen bir tutup, büyükler için vazedilen aynı kanunlarla aynı mahkemelerde yargılayıp, idama varıncaya kadar aynı cezalarla tecziye ederken, İslam Hukuku, Hz. Peygamber'in (aleyhisselam): "*Bülûğa erinceye kadar çocuktan kalem kaldırılmıştır...*" hadîsine dayanarak, çocuğu pek çok meselede büyükten ayrı mütâlaa etmiş, hattâ cezaya ehil görmeyecek kadar ayırımı ileri götürmüştür.

İslamın bu konudaki temel telakkisine Batı ancak son zamanlarda gelebilmiş ve "*ayrı bir çocuk antropolojisi*"nden bahsedecek kadar çocukların büyüklerden farklı ele alınması gereğinde ısrar etmeye başlamıştır.

Kur'ân-ı Kerim'e im'ân-ı nazar ettiğimiz zaman çocukla alâkalı olarak, sâdece cezâî ehliyyette ayırım meselesini değil çocuğu ilgilendiren belli başlı problemlerin hepsini orada bulabilmekteyiz: Malının korunması, şahsiyetinin korunması, terbiyesi, beslenmesi, geleceğe hazırlanması, oyunu, anne, baba ve kardeşleriyle münâsebetleri vs.

Şu halde, bu makâlede Kur'ân-ı Kerim'in çocuk meselesiyle alâkalı olarak ele aldığı mühim meselelere kısa kısa işâretler koyarak Kur'ân'ın vaz'etmiş olduğu çocuk problemlerinin bir tablosunu, ana hatlarıyla ortaya koymaya çalışacağız.

I. ÇOCUKLA ALAKALI MESELELER KUR'ÂN'DA NASIL ELE ALINMIŞTIR ?

Öncelikle şunu belirtelim ki, çocukla alâkalı meseleler, Kur'ân-ı Kerim'de, her seferinde "çocuk" kelimesi kullanılarak ele alınmaz. hattâ dilimizdeki "çocuk" kelimesinin arapça tam karşılığı olan "tîfl" ve "sabiyy" kelimeleri Kur'ân'da çok geçmez ve buralarda ele alınan meseleler bütünüyle kıyaslanırsa deveye kulak bile olmaz. Zira münhasıran bülûğa ermemiş kimseler için kullanılan bu iki kelimedenden biri sâdece iki, diğeri ise dört yerde geçer.

Buna karşılık, diğeri mânaları meyanında "çocuk" mânasına da gelen ve Kur'ân'da diğeri mânalarda kullanılmış olmaktan başka "çocuk" mânasında da kullanılmış bulunan veya kullanıldığı yer ve üslûb itibariyle bülûğa ermeyen çüçüğün kastedildiği başkaca kelimeler de var ve çocukla ilgili meseleler de burarlarda işlenmektedir.

Bu çeşit kelimelere ilâveten, çocuğu hatırlatan, çocukla alâkalı meseleleri ele alan, çocuğu doğrudan veya dolaylı ilgilendiren muhtelif kelimeler ve hattâ bahisler de var.

Şu halde öncelikle bu kelime ve tâbirleri belirtmemiz gerekmektedir ki çoğunlukla bunlar dilimize de girmiştir: İbn, veled, zürriyet, yetim, gulam, zeker, ünsâ, sağır, hafede (torunlar), ecinne (cenin'in çoğulu ve cenin mânasına, haml, mâ fi batnî tabirleri), ehl, âl (son iki kelime âile mânasınadır), mehd (beşik), raza' (süt emzirme) ed'iyâ (evlatlık), rebâib (üvey kız), ebb, ümm, rabb. Bu kelimeler çocuk problemini, okuyucunun zihninde her an canlı tutacak şekilde ilk sayfadan son sayfaya kadar Kur'ân-ı Kerim'in her tarafına muvazeneli şekilde dağıtılmıştır.

Şu halde, "Kur'ân'da çocuk meselesi" derken konunun bu şümûlü içerisinde ele alınmasını teklif etmiş oluyoruz.

II. ÇOCUK VE ÂİLE

KUR'ÂN'DA ZİKRI GEÇEN ÂİLELER

Çocukla alâkalı mühim bahislerden biri "âile"dir. Kur'ân'da "âile" ye ve meselelerine çokca yer verildiğini görmekteyiz. Bir âyette, herhangi bir tasrîhe yer vermeksizin "geçmiş peygamberlere eşler ve evlat verildiğini" fifâde eden (1) Kur'ân-ı Kerim, başta Peygamberimiz (aleyhisselatu vesselam) olmak üzere Hz. Musa, Hz. Hârun, Hz. İbrahim, Hz. İmrân, Hz. Sâlih, Hz. Ya'kûb, Hz. Lût Hz. Dâvud, Hz. Nuh, Hz. İsmâil, Hz. Eyûb gibi peygamberlerin (salavatullâhi aleyhim ecmaîn) âilelerinden bahseder. Bunlardan Hz. Lût, Hz. Nûh, Hz. Musa ve Hz. Ya'kûb âileleri daha ziyâde zikredilir. En çok zikri geçen âile ise *Firavun âilesi*'dir.

(1) Ra'd 13,38.

Hız. İbrahim ve Hız. İmrân'ın âileleri -Allah'ın rahmet ve bereketine mazhariyetleri zikredilmek suretiyle- her bakımdan ideal âileler olarak nazara verilirken Hız. Nûh, Hız. Lût ve Firavun'un âileleri de tipik birer örnek olarak nazarı dikkate arz edilir. Şöyle ki: Hız. Nûh'un âilesinden bir oğlu ile hanımı (2) ve Hız. Lût'un da hanımı (3) küfredenlere karışıp, onlarla helâk olurken Firavun'un hanımı iman etmek saadetine ermiştir.

Bu üç âile'nin durumuna müstakil bir pasajda ayrıca dikkat çekilir: *"Allah, inkâr edenlere, Nûh'un karısıyla Lût'un karısını misal gösterir: Onlar, kullarımızdan iki iyi kulun nikahı altında iken onlara karşı hâinlik edip inkârlarını gizlemişlerdi de iki peygamber Allah'tan gelen azabı onlardan savamamışlardı. O iki kadına: "Cehenneme girenlerle berâber siz de girin" dedi. Aallah inananlara Firavun'un karısını misal gösterir: O: Rabbim katından bana cennette bir ev yap; beni Firavun'dan ve onun işlediklerinden kurtar; beni zâlim milletten kurtar" demişti"*(4).

Aile ile alakalı bahislerde ebeveynde çocuklarına karşı beslenen fitri endişe, fitri alâka ve şefkate genişçe yer verilir. Hız. Nûh'un kâfir olarak ölen oğlu karşısındaki ızdırabı (5). Hız. Yâkub'un kaybolan Yûsuf'u karşısında gözlerinin kaybına müncer olan elem ve ağlamaları (6) Hız. Mûsa'nın annesinin, nehre attığı çocuğu karşısındaki telâşı (7) bu söylenen hususa canlı misaller olarak kaydedilir.

İnsanlardaki çocuk sevgisinin ededî hayatta devam edeceğine işâreten Kur'ân' da *"saçılmış inci taneleri"*ne teşbîh edilen *"ebedî cennet çocukları"*ndan (*vildânun muhalledûn*) da bahsedilmektedir (8).

HÜKMİ VE HAKİKİ AKRABALIK

Kur'ân-ı Kerim çocuklarla ilgili bahisleri işlerken akrabalık müessesesine de yer verir. İman kardeşliği, evlat edinme, müvâlat gibi hükmi akrabalıkları te'yd etmekle birlikte bilhassa mirâs ve evlenme meselelerinde esas olmak üzere *"hakikî akrabalık"* üzerinde durur. Hız. Nûh'un kâfir oğlu ile alâkalı olarak ifâde edilen: *"Ey Nûh o, senin ehlinden değildir, zira o, kötü bir amelde bulunmuştur"* (9) âyetiyle verâsete esas olacak hakikî akrabalığın şartlarından biri olan *"iman birliği"*ni beyan eder. Zıharla ilgili âyette *hakikî anne'nin "bizzat doğuran*

(2) Hûd 11,44.

(3) Ankebût, 39,32; Hıcr 16,60; A'raf 7,83.

(4) Tahrim 66,10-11.

(5) Hûd 11,45

(6) Yûsuf 12,84.

(7) Kasas 28,10-13; Tâ-Ha 20,40.

(8) İnsan 76,19; Tûr 52,24; Vâk'a 56,17.

(9) Hûd 11,45-46.

kadın” olduğu (10); Hz. Peygamber ve oğulluğu Zeyd’le alâkali bahiste de hükmi *”baba”* tesmiyeleri ile *”hakikî babalık”*ın teessüs etmiyeceği (11) belirtilir. Keza bir başka âyette: *”(Allah) evlatlıklarınızı da size öz oğullarınız gibi saymanızı mesru kılmamıştır”* (12) diyerek *”hakikî evlâd”*ın tarifi yapılır.

”Usûl” e giren yakınlar böylece tarif edildikten sonra *”furû”* kendiliğinden anlaşılacaktır.

KARDEŞLER ARASI MÜNÂSEBETLER

Kur’ân, Hz. Mûsa ve Hz. Hârun örneğinde ideal kardeşlik münâsebetlerini vazederken, Hz. Âdem’in iki oğlu Hâbil ve Kaabil örneği ile, Hz. Yâk’kûb’un oğullarının Hz. Yûsuf karşısındaki tutumları örneğiyle de kardeşler arasında fiiliyatta meydana gelebilecek menfî davranışlara dikkat çeker. Yine Hz. Yûsuf’un kardeşlerine karşı avf ve müsâmahası örneği ile de aralarında hâdise çıkan kardeşlerin sulh yollarına ideal örnekler sunulmuş olur (13).

VALİDEYNE KARŞI VAZİFELER

Kur’ân sâdece babaların evlatlarına karşı olan vazîfelerini değil evlatların babalarına karşı olan vazîfelerini de dile getirir. Evladın babasına karşı iki çeşit vecîbesi vardır:

1. Maddî Vecîbe Evlat herşeyden önce ebeveyninin maddî ihtiyaçlarını karşılamaktan mes’ûl tutulur: *”Ey Muhammed Sana ne sarfedeceklerini sorarlar de ki, sarfedeceğiniz mal, ana, baba, yakınlar, yetimler, düşkünler, yolcular içindir. Yaptığınız her iyiliği Allah şüphesiz bilir”* (14).

Mânevî Vecîbeler: Pek çok âyette Kur’ân anne bayaya *”iyi davranmayı”* emreder (15). Şüphesiz iyi davranmanın kesin bir hududu çizilemez, ancak, bizzat Kur’ân, yanında ihtiyarlayan anne ve babaya onun yaşlılıklarından ileri gelebilecek her çeşit nahoş durumlar, rahatsızlıklar karşısında sabırsızlık ifâdesi olan *”öf”* bile dememe noktasına kadar bu iyiliğin ileri götürülmesini emreder(16).

Ebeveyn için yapılması emredilen hayır dua, onlara yapılacak *”iyilik”*lerin bir başka kalemını teşkil eder: *”Rabbimiz! Hesap görülecek günde, beni ananı babanı ve inananları bağışla”* (17).

(10) Mücâdile 58,2; Ahzâb 33,4.

(11) Ahzâb 33,37-40.

(12) Ahzâb, 33.4.

(13) Bak. Mâide 5,27-28; Yûsuf 12,3-9; Tâ-Hâ 20,25-35; 92-94; A’râf 7,150.

(14) Bakara 2,215.

(15) En’am 6, 151-153; Nisâ 4,36; Bakara 2, 83; Neml 27, 19; Ankebût 29, 8; Ahkâf 46, 15;

Lokman 31,14; Meryem 19,14,32.

(16) İsra 17,23-24.

(17) İbrahim 14,41.

ÇOCUK ÖVÜNME VESİLESİDİR

Kur'ân-ı Kerim, mükerrer âyetleriyle, çocuğu, sâhip olunan maddî servetlerle yan yana zikreder ve aynen emval gibi evladın da güç ve kuvvet kaynağı olduğunu, bu sebeple de övünme ve hattâ aldanma vesilesi yapıldığını ısrarla dile getirir. Âyetlerin sarîh beyanlarına göre, çocuk karşısında takınılan bu tavır sâdece kâfir veya fâsiklara has bir vasıf olmayıp, bütün insanlara has bir durumdur, bir zaafır: *"Kadınlara, oğullara, kantar kantar altın ve gümüşe, nişanlı atlara ve deve-lere, ekinlere karşı aşırı sevgi beslemek insanlara güzel gösterilmiştir. Bunlar dünya hayatının nimetleridir. Halbuki gidilecek yerin güzeli Allah katındadır"* (18).

Diğer bir âyette bu mal ve evlad çokluğunun "her peygambere karşı gelmeye sebep olduğu" bildirilir: *"Doğrusu uyarıcı gönderdiğimiz her kasabanın varlıklı kimseleri, Onlara: "Biz sizinle gönderilen şeyleri inkâr ediyoruz" diye gelmişlerdir. "Malları ve çocukları en çok olan bizleriz, azâba uğratılacak da değiliz" derlerdi. De ki! "Şüphesiz Rabbim rızkı dilediğine genişletir ve bir ölçüye göre verir, fakat insanların çoğu bilmezler"* (19).

Şu âyette ise mal ve evladın çokca verilmiş olmasının, Allah'ın lütfuna kesin bir delil olmayacağı ifade edilir: *"Kendilerine mal ve oğullar vermekle, iyiliklerde onlar için acele ettiğimizi mi zannederler? Hayır, farkınıla değiller"* (20).

ÇOCUK TALEBİ

Aslında mal ve evlad Cenâb-ı Hakk'ın nîmetidir. Bu nimete şükredilmediği, aksine övünmeye, Allah'ı unutmaya vesîle kılıldığı takdirde nimet olmaktan çıkmakta yukarıda kaydettiğimiz bir iki âyetin de ifade ettiği şekilde azab vesilesi olmaktadır. Şu halde, mü'min kişi için normalde evlad, istenilecek, talep edilecek şeydir. Dinen meşru kılınan nikâhın da asıl maksadı *tenâsül* yâni çocuk elde etmek, neslin devâmını sağlamaktır.

Kur'ân-ı Kerim bir çok âyetlerinde hayır nesil talebiyle alâkalı dualar verir: İdeal bir müslümanın vasıflarını sayan uzunca bir pasajda kaydedilen onbeş kadar vasıftan biri de hayırlı çocuk talebidir: *"Onlar ki: "Ey Rabbimiz! Bize zevcelerimizden ve nesillerimizden gözlerimizin bebeği olacak (sâlih insanlar) ihsan et, bizi takva sâhiplerine imam kıl derler"* (21).

Bu mânada âyet çoktur. Bâzan eski peygamberlerin duası, bâzan mü'minlerin vasfı ve duaları olarak zikirleri geçer (22).

(18) Âl-i İmrân 3,14.

(19) Sebe' 34,34-35.

(20) Mü'minûn 23,55-56.

(21) Furkân 25,74.

(22) Âl-i İmrân 3,35,38; Bakara 2,28, Ahkâf 46, 15; A'râf 7,189,

Burada hatırlatılması gereken bir grup âyet de çocuğun şeytana karşı istiâze ve çocuk hakkında yapılacak dualarla alakalıdır: Hz. Meryem'i annesi doğurduğu zaman şöyle dua eder: "*Ben ona Meryem adını verdim, ben onu da soyunu da, kovulmuş şeytandan Sana sığdırırım*" dedi" (23).

Büyük evlad için yapılması gereken duaya Hz. İbrahim'in duası misal olarak kaydedilebilir: "*Rabbim, bu şehri güvenli kıl, beni ve oğullarımı putlara tapmaktan uzak tut*" (24).

Kur'ân'da yapmamız istenen duaları, hayatta elde edilmesi gereken hedeflerin ta'yin ve programı, binâenaleyh, onların husulü için bizi, gerekli tedbir ve faaliyetlere bir sevk olarak anlarsak, bu duaların ne derece hayâtî bir aktiviteye menşe oldukları anlaşılır.

İLERİ YAŞTA ÇOCUK: Hz. Zekeriya ve Hz. İbrahimle alâkalı âyetler, ileri yaşta erkek ve kısır durumda olan kadından da çocuk olabileceğini ifâde etmektedir: Hz. Zekeriya'ya melekler Hz. Yahya'yı müjdeleyince Zekeriya'nın cevâbı şu olur:

"*Ya Rabbim! Ben artık iyice kocamış, karım da kısırken nasıl olur oğlum olabilir?*". Buna mukabil Cenâb-ı Hakk: "*Böyledir, Allah dilediğini yapar*" cevabını verir (25).

Hz. İbrahimle alâkalı durum da şöyle anlatılır: Hz. Lût kavmine gönderilen melekler Hz. İbrahim'e uğradıkları sırada, kendilerine İshak ve Ya'kûb'u müjdelediler. Bu haberi işiten hanım: "*Vay başıma gelenler! Ben bir kocakarı, kocam da ihtiyar olmuşken nasıl doğurabilirim? Doğrusu bu şaşılacak şey*" dedi. "*Ey evin hanımı! Allah'ın rahmeti ve bereketleri üzerinize olmuşken, nasıl Allah'ın işine şaşarsın? O, övülmeye layıktır, yücelerin yücesidir*" dediler." (26)

EVLAD FİTNEDİR

Kur'ân-ı Kerim bir kısım âyetlerinde mal ve evladı övünme kaynağı, dünya hayatını tezyin edip süsleyen bir nimet olarak ifâde eder ve bilhassa evlad talebi için teşviklerde bulunurken diğer bir kısım âyetleriyle de ısrarla mal ve evladın Allah'a yaklaşmada yardımcı olmadığı, aksine bir "*fitne*" ve hattâ daha sarîh ifâdelerle "*düşman*" olduğunu ifâde eder. Söz gelimi bir âyette:

"*Ey imân edenler! Sizi Bana yaklaştıracak olan ne mallarınız ne de çocuklarınızdır*" denir, (27) bir başka âyette de:

(23) Âl-i İmrân 3,36.

(24) İbrahim 14,35.

(25) Âl-i İmrân 3,39-40; Hz. İbrahim için bak. Hûd 11,70-72.

(26) Hûd 11,70-72.

(27) Sebe 34,37.

”Mallarınızın ve çocuklarınızın aslında bir fitne olduğunu ve büyük ecrin Allah katında bulunduğunu bilin” denir (28).

Şu âyette ise, daha sarîh bir ifade ile evladın *düşman* olduğu dile getirilir:

”Ey iman edenler! eşlerinizin, evladlarınızın içinde hakikaten size *düşman* olanlar da vardır, o halde onlardan sakının” (29).

İslam âlimleri, bu âyetten, çocuklar islam terbiyesi üzerine yetiştirilmek sùretiyle, çocuklara karşı vazîfenin ifa edilmemesi hâlinde onların dünyada ve bil-hassa âhirette *düşman* olacaklarını anırlar ve bu paraleldé geniş açıklamalar getirirler.

III. TERBİYE VE HEDEFLERİ

RABB VE TERBİYE

Çocuk deyince akla öncelikle terbiye geldiğine göre, Kur’ân-ı Kerim’de ”*terbiye meselesi*”nin daha ziyâde yer alması gerekir. Gerçekten de Kur’ân’da terbiye ile alâkalı bahisler ve meseleler çoktur. Herşeyden önce Cenab-ı Hakk’ın kendisini daha ziyâde RABB ismiyle tanıtması, Allah’ın bu isminin diğer isimlere nazaran Kur’ân’da daha çok tekerrür etmesi, Cenâb-ı Hakk’ın kendisini âlemlerin Rabb’i yâni ”*idârecisi*” ve ”*terbiyecisi*” olarak tanıtması bakımından ehemmiyet taşır. Kur’ân’da 980 kere geçen *Allah* isminden sonra 969 sefer geçen RABB ismi, ikinci sırada yer alır. Diğer meşhur isimlerden *Rahmân* ve *Rahîm* 172, *Alîm* 162, *Ğafûr* 91, *Basîr* 51, *Kadîr* 45 yerde geçerler.

İlk Sûre Fatiha’da *Rabbü’l-âlemîn* olan Cenâb-ı Hakk son sûre olan *Nâs*’da *Rabbün’n-Nâs*’dır.

Bu durum çocuk terbiyesi açısından ehemmiyetli bir husustur. Nitekim çocuk terbiyesi ile alâkalı bir çok mesele Kur’ân’da yer eder, mühimlerine dikkat çekeceğiz.

AİLE VE VAZİFELERİ

Kuruluşu: Kur’ân âilenin kuruluşunu nikaha bağlar ve bunun ”*hoşa giden kadınlarla*” (30) ve ”*âilelerinin izniyle*” (31) olmasını emreder.

Kadının Vasfı: Nikah edilecek kadın mü’min olmalıdır. Güzellik, zenginlik, asâlet gibi hoşa giden vasıfları sebebiyle gayr-i müslim kadınla evlenilmemelidir:

(28) Enfâl 8,27-28.

(29) Tegâbün 64, 14.

(30) Nisâ 4,3.

(31) Nisâ 4,25.

”(Ey mü'minler) müşrik kadımlarla, onlar imana gelinceye akadar evlenmeyin. İnanan bir cârîye, hoşunuza gitse de putperest bir kadından daha iyidir. İnanmalarına kadar, puta tapan erkeklerle mü'min kadınları evlendirmeyin. İnanan bir köle, hoşunuza gitmiş olsa da puta tapan bir erkekten daha iyidir. İşte onlar ateşe çağırılır. Allah ise izniyle Cennete ve mağfirete çağırır ve insanlara ibret alsınlar diye âyetlerini açıklar” (32).

Kur'ân, ayrıca, zâni ve ahlaksızlarla evlenmeyi de yasaklar (33).

Bu ısrarın sebepleri başka âyetlerde açıklandığı gibi (34) Hz. Peygamber'in (aleyhisselam) hadislerinde de tafsilât verilir (35).

Kur'ân olsun (36), hadîs olsun (37) evlenmeyenlere, evleninceye kadar iffetli olmalarını emrederler.

Karşılıklı Haklar-Vazîfeler: Kur'ân-ı Kerîm sağlam bir âilenin zaruri şartlarından olan âile efradının karşılıklı hak ve vazîfelerini de açıklar: Baba reistir ve maddî külfetlerden sorumludur (38). Anne, evde oturacak (39) ve öncelikle çocuğunu emzirip (40) diğer terbiye işlerine bakacaktır. Terbiyeden ma'dûd olmayan işleri kadının yapacağına dâir Kur'ânda hiçbir sarahat yoktur. İslam fukahası bu durumdan hareketle; -başta çocuğa olmak üzere- âileye müteallik diğer bir kısım işlerin (yemek, temizlik, çamaşır vs.) ve hizmetlerin kadına terettüp eden bir vazîfe, bir vecibe olmadığı hükmüne varmıştır. ”Kadının onları yapması diyâneiten vecibe olsa bile kazâen vecibe olamaz” derler. Bundan imtina eden kadının günahkar olmayacağını, kocanın bu hususta ısrar ve icbâra hakkı olmadığını Nevevî ayrıca kaydeder. Hanefî fukahası, süt emzirme işinin de anneye bir vecibe olmadığı, çocuğun hayâtî tehlike ile başbaşa kalma hallerinde annenin buna icbâr edilebileceği hükmüne varmıştır (41).

Aile Resinin Mes'ûliyeti: Âile reisi, âilenin maddî ihtiyaçlarından olduğu kadar, mânevî kurtuluşundan da sorumludur: Şu âyet bu mânevî sorumluluğu açık

(32) Bakara 2,221.

(33) Nûr 24,3.

(34) Nûh 71, 26-27.

(35) Müslim Rada 53; Tirmizî, Nikâh 4; Nesâî, Nikâh 10; Aliyyü'l-Kaari, Şerhu Aynil-İlm ve Zeyn'l-Hilm, Beyrut, 1352, 1, 234.

(36) Nûr 24,33.

(37) Buhârî, Savm 10; Nikâh 8.

(38) Nisâ 4, 34.

(39) Ahzâb 33,33.

(40) Bakara 2,233.

(41) Bak. İbnu Âbidîn, Reddül-Muhtâr, Mısır 1272, 1,548; Kâsânî, Bedâi, Beyrut, 1972, 4,24; Nevevî Şerhu Müslim Mısır, tarihsiz, 14,164-165.

bir dille ifâde eder: "Ey imân edenler! Kendinizi ve çoluk çocuğunuzu yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennem ateşinden koruyun" (42).

Âlimler bu âyetten, âile reisinin âile efradının terbiye ve tedbirinden sorumlu olduğu hükmünü çıkarmada ittifak ederler (43).

Kur'ân-ı Kerim bir başka âyette yukarıdaki mânâyı te'yiden şöyle der: "De ki, gerçek hüsrân sâhipleri, kıyâmet günü kendilerini de mensublarını da hüsrânâ uğratanlardır. Dikkat et ki bu, apaçık hüsrânın tâ kendisidir. Onların üstlerinde ateşten tabakalar, altlarında ateşten tabakalar vardır" (44). Bu âyet, az bir farkla Şûra suresinde de tekrerrür eder (45).

ÇOCUKLAR ARASINDA EŞİTLİK: Kur'ân ebeveynin evladlarına karşı tâkip edeceği terbiye esaslarını beyan ederken bilhassa eşitlik üzerinde durur. Buradaki eşitlikten hem kız çocuklarla erkek çocuklar arasındaki eşitlik, hem de büyük-küçük, kız-erkek bütün çocuklar arasındaki eşitlik anlaşılacaktır. Kur'ân bu hususu teşri ederken cahiliye araplarının kız-erkek ayırımını kinamak suretiyle (46) yaptığı, gibi, bâzan da erkeği de dişiye de dilediği şekilde Allah'ın yarattığını ifâde etmek sûretiyle yapar (47).

Kur'ân'da ısrar edilen eşitlik, kişinin ihtiyarı dışında kalan sevgi, nefret gibi kalbî amellerden çok *zâhire akseden* maddî davranışlarla alâkalıdır. Hz. Peygamber (aleyhisselam) bunu, "öpücüğe varıncaya kadar dışa akseden her şeyde eşitlik" şeklinde tasrih etmiştir. (48).

NAFAKA VAZİFESİ

Âile reisinin mühim bir mes'ûliyeti, âile efradının ve husûsen çocukların maddî ihtiyaçlarıyla ilgilidir. Kısaca "nafaka" denen ve âilenin mesken, gıda ve giyim ihtiyaçlarına şâmil olan bu vecibe, babanın imkânına ve örfe uygun miktarda olacaktır. Baba yok ise veya bu vecibeyi yerine getirmekten âciz durumda ise, "verâsetteki sıraya göre" gücü yeten bir diğerk akraba nafakadan sorumlu tutulur. Kur'ân-ı Kerim bu bahsi, birbirini tamamlayacak şekilde iki ayrı âyette ele alır (49).

Çocuğun, bakacak kimsesi olmadığı takdirde -kî lakît denen buluntu'nun durumu böyledir- ona bakmak devlete vecibe olur (50).

(42) Tahrîm 66,6.

(43) Bak. Râzî, Tefsiru'l-Kebîr, Kâhire, târihsiz, 24,31; Zemahşerî, Keşşâf, Beyrut, târihsiz, 4,128; İbnu Kesîr, Tefsîr, Beyrut, 1966, 7, 58-59.

(44) Zümer 39,15.

(45) Şûrâ 42,45.

(46) Nahl 16,57-59; Zuhruf 43, 16-18; Saffât 37, 153-155.

(47) Zâriyât 51, 49; Ra'd 13,3; Nebe' 78,8; Rûm 30,21; Necm 53, 45-46; Şûrâ 42, 49-50.

(48) Münâvî, Feyzu'l-Kadîr, Beyrut, 1972, 2, 297; 4,84.

(49) Bak. Talâk 56,6; Bakara 2,232.

(50) Ebû, Bekr İbnu'l-Arabî, Ahkâmü'l-Kurân, Mısır, târihsiz, 1,327; İbnu Âbidîn, a.ge.e. 3,314.

DİNİ TERBİYE

Kur'ân-ı Kerim, âile resinin nafaka ile alâkalı vecibesine birkaç âyette temas ederken, dinî terbiyesi ile alâkalı meselelere pek çok âyette yer verir. Ehemmiyetine binâen bunun üzerinde biraz daha fazla duracağız:

DİNDAR OLMANIN EHEMMİYETİNİ BELİRTMEK: Bu mevzuda Hz. İbrahim ve Hz. Ya'kûb'la alâkalı âyeti kaydedebiliriz: "*Rabbi ona: "(kendini hakka) teslim et" dediği zaman o: "Alemlerin Rabbına teslim oldum" demişti. İbrahim bunu oğullarına da tavsiye etti. (Torunu) Ya'kûb da (öyle yaptı): "Ey oğullarım! Allah sizin için (islam) dinini beğenip seçti. O halde siz de ancak müslümanlar olarak can verin" dendi"* (51).

DİNİ YAŞAYABİLECEK YER SEÇMEK: Muhîtin insan üzerindeki menfi tesiri sebebiyle, âile reisi öncelikle âilesinin yaşaması için seçeceği yere dikkat etmelidir. Din yaşanamadıktan sonra her çeşit konforu hâiz olan yerde yaşanmaması, hicret etmelidir, hicret etmeyen sorumludur (52). Aksine din tam olarak yaşanabilecek yer maddî imkânlarının darlığına rağmen tercih edilmelidir. Hz. İbrahim'den kaydedilen örnekte "*ziraate elverişsiz olmasına rağmen*" dinî mülâhazalarla çocuğunu Mekke'ye yerleştirdiği ifade edilir (53).

DİNİ BİLGİLERİN ÖĞRETİLMESİ: Hz. Lokman, Hz. İbrahim ve Hz. İsmail'den kaydedilen örneklerde çocuklara *tevhid inancı* gibi akîdeye giren esaslardan başka, namaz, zekat gibi ibâdât, emr-i bilma'rûf nehy-i anilmünker, tevâzu gibi ahlâkiyatın da telkîn edildiğini görmekteyiz: "*Lokman oğluna öğüt vererek: "Ey oğulcuğum! Allah'a eş koşma, doğrusu eş koşmak büyük zulümdür"* demişti... Lokman: "*Ey oğulcuğum! İşlediğin şey bir hardal dânesi ağırlığına olsa da, bir kayanın içinde veya göklerde yâhut yerin derinliklerinde bulunsa, Allah onu getirip meydana kor. Doğrusu Allah latiftir, hâberdardır. Ey oğulcuğum namazı kıl, uygun olanı buyurup fenalığı önle, başına gelene sabret, doğrusu bunlar, azmedilmeye değer işlerdir. İnsanları küçümseyip yüz çevirme, yeryüzünde böbürlenerek yürüme. Allah kendini beğenip övünen hiç kimseyi şüphesiz sevmez. Yürüyüşünde tabii ol, sesini kıs. Seslerin en çirkini şüphesiz merkebin sesidir"* (54).

Ayrıca namazın öğretilmesi ve hiçbir bahâne ile bırakılmaması da emredilmiştir: "*Ehline namaz kılmalarını emret, kendin de onda devamlı ol. Biz senden rızık istemiyoruz, sana rızık veren biziz..."* (55).

(51) Bakara 2, 132.

(52) Nisâ 4,97, 100

(53) İbrahim 14,37.

(54) Lokman 31,13, 16-19; İbrahim 14,40; Meryem 19-55.

(55) Ta-Hâ 20, 132.

Birinci âyette, bir kısım hakikatlerin çocuklara anlatılmasında, onların iyi tanıdığı hayvanlarla ilgili teşbihlerin müessiriyetine delil çıkarabileceğimiz gibi, bu sonuncu âyetten de -Cenâb-ı Hakk'ın bizden rızık istemeyeceği açık olduğuna göre- "çoluk çocuğum helal rızıkını kazanıyorum" gibi bahaneleri namaz öğretimi veya bizzat kılma gibi işleri ifâya bahâne yapmamak gerektiğini anlamaktayız.

DİNİ İRŞADDA İTAAT VE HİYERARŞİ: Dinî terbiye ile alâkalı olarak Kur'an'da yer eden bir husus burada hatırlatmaya değer. O da, dine uymayan emirlerde itaat meselesidir. Bir kısım âyetleriyle dünyevî mesâilde anne-babaya karşı itaat ve saygının âzamisini emreden Kur'an-ı Kerim dinî mesâile uymayan emirlerinde anne babaya itaat etmemeyi emreder ve bu emri iki ayrı yerde tekrar eder: "Biz insana, anne ve babasına karşı iyi davranmasını tavsiye ettik. (Ancak) eğer, ana baba, seni bir şeyi, körü körüne bana ortak koşman için zorlarsa, o zaman onlara itaat etme. Dönüşünüz banadır, yaptıklarınızı size bildiririm" (56).

HİYERARŞİ'ye gelince, bu da, her ne kadar terbiyeden baba sorumlu ise de, âile efradından bilenin, bu sorumluluğu deruhte etmesi gereğidir. Zira Hz. İbrahimle ilgili örnekte, onun, âilevî hiyerarşiyi düşünmeden, babasını Hakk'a çağırdığını görmekteyiz: "Kitap'ta İbrahim'i de an. Çünkü o, sıdkı bütün bir peygamberdi. Bir vakit o, babasına şöyle demişti: "Ey babacığım, işitmez, görmez, sana hiçbir faidesi olmaz şeylere niye tapıyorsun? Ey babacığım, bana muhakkak ki, sana gelmeyen bir ilim gelmiştir. O halde bana uy da seni doğru yola çıkarayım. Ey baba cığım şeytana tapma. Çünkü şeytan Rahmân olan Aallah'a âsi olmuştur. Ey babacığım doğrusu sana Râhman katından bir azabın gelmesinden korkuyorum ki böylece şeytanın dostu olarak kalırsın" (57).

Bu âyetlerin devâmında, âilevî irşadta uyulması gereken nezâket örneği de verilmektedir. Zira Hz. İbrahim, irşadını kabûl etmeyen, üstelik "taşlama tehdidi"nde de bulunarak "uzun müddet gözden kaybolmasını" söyleyen babasına şöyle der: "Sana selam olsun, senin için Rabbim'den mağîfîret dileyeceğim, çünkü bana karşı lütüfkârdır. Sizi Allah'tan başka tapıklarınızla bırakıp çekilir, Rabbime yalvarırım" der. (58).

EBEVEYNE TERETTÜP EDEN: GAYRET GÖSTERMEK.

Kur'an-ı Kerim'in bir kısım âyetleri değerlendirilince dinî irşad husuûsunda ebeveyne terettüp eden sorumlulukla peygambere terettüp eden sorumluluk arasında benzerlik olduğu görülür. Yâni nasıl ki, peygamberler sâdece tebliğle yükümlüdür, bunu yaptıktan sonra insanların kabûl edip etmemelerinden sorumlu

(56) Ankebût 29,8; Lokmân 31,15.

(57) Meryem 19,47-48.

(58) Âl-i İmrân 3,20; Mâide 5, 92; Râ'd 13, 40; Nahl 16, 35; 82; Nûr 24, 54; Ankebût 29, 18; Yâsin 36,17; Şûrâ 42, 48; Teğâbün 64, 12; Gâyiye 88, 21-22.

tutulmuyorlar, ebeveyn de öyle. Bu konuda bütün peygamberlerin tâbi olduğu müşterek prensip Kur'ân'da pek çok tekrarla şöyle ifade edilir:

"Peygamberlere düşen sâdece tebliğdir" (58). Hattâ Hz. Peygamber (aley-hisselam) kendisine hiç inananı bulunmayan tebliğ sâhibi "peygamberler" in gelip geçtiğini haber verir (59). Demek hiç kimsenin inanmamış olması, onların "peygamberliğine", peygamber vasfını, bu vasfın derpîş ettiği makam ve ücretleri almasına mâni olmamıştır.

Babaların durumunun da böyle olacağını, yâni bir baba hakkı ile, sünnette gösterilen şekilde, öğretme ve terbiye vazifesini ifa ettikten sonra evladı, yan çizdiği takdirde ondan sorumluluk kalkacağını Hz. Nûh ve Hz. Lût (aleyhimâselâm) ile alâkalı âyetlerden anlıyoruz. Söz gelimi, "gece ve gündüz", "gizli ve açık tebliğde bulunan Hz. Nûh'un (60), aynı gayreti kendi çocukları için fazlasıyla göstermiş bulunacağı açık iken, neticede oğlu ve bir karısı kâfirlere katılıyor ve seller arasına boğulanlardan oluyor (61).

Kur'ân-ı Kerîm, ebeveynin gayretine rağmen küfründe devam edeceklerin kıyâmete kadar devam edeceğini ifade eder (62).

MESLEK ÖĞRETİMİ

Mesleğe Hazırlayan Dispozisyonlar: Kur'ân-ı Kerîm, meslekî terbiye ve formasyon mevzuunda, dinî terbiye mevzuunda olduğu kadar açık ve ısrarlı görünmez, hele teferruâta hiç girmez. Ama bu meseleyi ihmal de etmez. Bu mevzuda kesinlikle söylenecek husus şudur: Meslekî öğretim ve formasyonu netice verecek pekçok dispozisyona Kur'ân'da yer verilmiştir. İctimâî hayatın ilcaatı ile herkesin ister istemez uyacağı bâzı maddî emrivâkilerin müsbete olan yönlerini Kur'ân-ı Kerîm göstermekle bu söylenen dispozisyonları hazırlamış oluyor. Sanki tamâmen dinî, uhrevî bir maksadla mü'minden bir takım şeyler talebedilmektedir, ancak bunların ifâsı müslümanı bir meslek sâhibi olmaya ve bir meslek icra etmeye ve çocuğunu bir meslek üzere yetiştirmeye sevk ve mecbur etmektedir. Şu halde doğrudan mesleğe sevk ve teşvîk eden âyetler bu sebeple yoktur, gerek de yoktur. Şimdi, bu dispozisyonlar nelerdir, onları belirtmeye çalışalım:

RIZIK HELAL VE TEMİZ OLMALIDIR: Bu mevzu üzerine gelen bir çok âyetten biri şudur: "Ey Peygamberler temiz şeylerden yiyin ve sâlih ameller işleyin, doğrusu Ben yaptığımızı bilirim" (63) Bir başka âyet de şöyle: "Ey imân edenler, size rızık olarak verdiklerimizin temizlerinden yiyin (64).

(59) Müslim, İmân 374.

(60) Nûh 71, 5-8.

(61) Hûd 11,43.

(62) Ahkâf 46, 17-18.

(63) Mü'm nûn 23,51.

(64) Bakara 2,172.

Hız. Peygamber bu âyetleri açıklar mâhiyette olmak üzere en temiz, en hayırlı rızıkın kişinin kendi eliyle kazandığı rızık olduğunu söylemiştir: (65).

İNSANLAR BİRBİRLERİNİ ÇALIŞTIRACAKTIR: Şu âyet, insanların rızık yönünden farklı mertebelerde yaratıldığını, bundan da maksadın birbirlerini "ÇALIŞTIRMAK" olduğunu beyân eder: "*Rabbînin rahmetini onlar mı taksîm edip paylaşıyorlar? Dünya hayatında onların geçimlerini aralarında biz taksîm ettik. Birbirlerine iş gördürmeleri için kimini kimine derecelerle üstün kıldık*" (66).

Birbirlerine iş gördürme esâsına dayandırılan rızık te'mîni için her hâl u kârda bir meslek öğrenimi ve öğretimi şarttır.

HELAL RIZIK GAYRET ESERİDİR: Şu âyet, kişiye helal olarak, gayretiyle kazandığını göstermektedir: "*İnsan için çalıştığından başkası yoktur*" (67).

DÜNYA İÇİN TALEB DE EMREDİLMİŞTİR: İslam dini, bütün gücüyle insanlarda âhiret düşüncesini hâkim kılmak ister ve ona hayatını bu düşüncenin te'siri altında tanzîm etmeyi emrederse de, dünyayı ihmalî emretmez. Dünyanın da imâr edilmesini ister ve kişiye: (68)

"*Dünyadaki payımı da unutma*" der. Sâdece dünyayı talébetmek veya sâdece âhireti talebetmek istenmez, ikisi berâber istenecektir: "*Rabbimiz! Bize dünyada ver*" diyen insanlar vardır. *Öylesine, âhirette bir pay yoktur. Rabbimiz! Bize dünyada iyiyi, âhirette de iyiyi ver, bizi ateşin azâbından koru*" diyenler vardır. *İşte onlara kazançlarından ötürü karşılık vardır, Allah hesaâbı çabuk görür*" (69).

Şu halde, Kur'ân-ı Kerîm'de "*çocuklarınıza bir de meslek öğretin*" şeklinde emir yoksa da helal yemeyi emreden, dünya için de çalışmaya teşvik eden çok sayıdaki âyetlerden bu mâna kendiliğinden çıkmaktadır.

ÇOCUKLARIN MADDİ İSTİKBALİ DÜŞÜNÜLMÜŞTÜR: Yukarıda da kaydedilen umûmî dispozisyonlar dışında, bizzat çocuğun dünyevî istikbâlinin te'mîn ve garantiye alınması için başka tedbirler ve emirler de söz konusudur. Ancak bu hususları, YETİM'le alâkalı bahiste belirtmeye çalışacağız.

ÇOCUKLARIN MESLEĞİ MESELESİNDE YÜKSEK İDEALLER VERİLMİŞTİR

Kur'ân-ı Kerîm'de, çocukların maddî istikballeriyle alâkalı olarak dikkatimizi çeken bir husus, bir orijinalite, meslek mevzuunda yüksek idealler vermiş

(65) Buhârî, Büyü 15; Müsnedü Ahmed 4,141.

(66) Zuhruf 43,32.

(67) Necm 53,39.

(68) Kasas 28,77.

(69) Bakara, 2, 200-202.

olmasıdır. Daha önce de temas ettiğimiz gibi, sarfih bir meslek emri yoksa da, meslekî bir tevcihe işâreten delâlet eden âyetler var ve bunlarda da yüksek idealer verildiği dikkat çekmektedir; şöyleki:

1. İdeal bir mü'minin onbeş kadar vasfının beyân edildiği bir pasajda, bu ideal vasıflardan biri de, arkadan gelecek zürriyetin istikbalî için Cenâb-ı Hakk'tan talebde bulunmaktadır: "*Onlar : Rabbimiz! Bize eşlerimizden ve çocuklarımızdan gözümüzün aydınlığı olacak insanlar ihsan et, bizi MUTTAKİLERE İMAM (ÖNDER) YAP" derler*" (70).

2. Hz. İbrahim'in Hz. İsmail'le birlikte yaptıkları dua da bu mealde: "*Rabbimiz! İçlerinden onlara Senin âyetlerini okuyan, Kitabı ve Hikmeti öğreten onları her kötülükten arıtan bir peygamber gönder...*" (71).

3. Yine Hz. İbrahim, Cenâb-ı Hakk'ın: "*Seni insanlara önder kalacağım*" hitabına mukaabeleten: "*Soyumdan da*" der (72).

İslam âlimleri, çocuklara öğretilecek meslek hususunda şu prensipte ittifak ederler: "*Baba, çocuğuna, kendi mesleğinden daha düşük durumda olan bir meslek öğretmemelidir. Ya daha âli bir meslek öğretmeli, veya en azından kendi mesleğine denk bir meslek öğretmelidir*" (73).

CİNSİ TERBİYE

Çocukların terbiyesine taalluk eden bahislerden bilhassa *cinsî terbiye*'yi doğrudan ilgilendiren âyet yok gibidir. Ancak, tesettür ve âile içi mahremiyetin muhâfazasını gâye edinen iki âyette *isti'zân* prensibi vazedilirken, hususan çocukların zikri, bu iki âyeti cinsî terbiye istikaametinde yorumlamamıza imkan vermektedir:

1- **Tesettür âyeti:** Kadınların süslerini kimlere karşı açabilecekleri tâdâd edilirken şu ifâdeye de yer verilir: meâlen: "*Kadınların mahrem yerlerini henüz anlamayan çocuklar*" denmektedir (74). Âyette "bulûğ" kelimesi kullanılmadığı gibi, buna delâlet eden başka bir tâbire de yer verilmemektedir.

Şu halde, belli bir yaştan ziyâde, belli bir fiziki seviyeye ulaşma mevzu bahis olmaktadır. Âlimler, burada küçüklüğü sebebiyle kadınların avretlerini tasavvur edemeyen ve ne olduğunu anlamayan veya çirkin güzel arasını tefrik edemeyen,

(70) Furkân 25,74.

(71) Bakara 2, 127-129.

(72) Bakara 2, 124.

(73) Bak. Şerbinî, Muğni'l-Muhtâc, Mısır, 1958, 3, 458; Üstrüşenî, Ahkûmu's-Sıgar, Mısır, 1301, 1, 215-216.

(74) Nûr 24,31.

kadınların yürüyüş, konuşma ve hareketlerinde mevcut olan kadınlara has ince-likleri tefrik edemeyen çocuğun kastedildiğini ifâde ederler. Çocuk mürâhıklık yaşına yaklaşmadıkça bu duruma gelmiyeceğini de kaydederler (75).

Şu halde cinsî terbiyenin daha ciddi şekilde başlaması bu yaştan itibaren olacaktır. Hz. Peygamber'in (aleyhisselam): "On yaşına basınca çocukların yataklarını ayırın" (76) meâlindeki emri bu âyeti daha da açıklığa kavuşturur.

2- **İsti'zâu Âyeti**: Ev içi mahremiyetin korunmasını emreden söz konusu âyet, cinsî terbiye mevzuuna girebilecek ikinci âyettir. "Ey imân edenler! Ellerinizi altınla olan köle ve câriyeler ve sizden henüz bülûğa ermemiş olanlar, sabahı namazından önce, öğle sıccağında soyduğumuzda ve yatsı namazından sonra yanınıza gireceklerinde üç defa izin istesinler. Bunlar sizin açık bulunabileceğiniz üç vakittir. Bu vakitlerin dışında birbirinizin yanına girip çıkmakta size de, onlara da bir sorumluluk yoktur. Allah size âyetlerini böylece açıklar, Allah alîmdir, hakîmdir" (77).

3- **Büyüklerin İsti'zâmı**: Bir diğer âyet bülûğa eren bütün ferdlerin, âile içerisinde birbirlerinin odasına girerken izin talebetmelerini emreder: "Çocuklarımız bülûğa erdiklerinde büyüklerinin izin istediği gibi onlar da her dejasında izin istesinler" (78).

Son iki âyette Kur'ân-ı Kerîm, doğrudan doğruya çocuklara hitabetmeksizin, çocuklarla ilgili bir emir vermektedir. Böyle yapışı, onların henüz mükellef ve teklife mahal olmayışlarından. Her çeşit âdâbı ve hattâ farzları onlara büyükleri öğretecektir. Müfessirler, burada "ey imân edenler" tabiriyle erkek ve kadın her iki cinsin de kastedildiğini belirtirler. Çocuklar için de durum aynıdır, kız ve erkek her ikisi de maksuddur.

Âyetler, ayrıca, müslüman âilenin yaşayacağı meskenin oda sayısı hakkında da temel bir fikir verir: En az iki oda olması gereken müslüman meskeni, içinde yaşayacakların sayısına ve diğer durumlarına göre üç, dört ...odali olmalıdır.

Dolayısıyla âyetler, bize, mesken planlamasında "çocuk unsurunun" göz önüne alınmasını bilîşâre âmir olmaktadır.

CİNSİ TERBİYEDE AYIRIM: Kur'ân-ı Kerîm'de öğretimle alâkalı bahislerde kız ve erkek arasında bir tefrik görülemez; binâenaleyh âyetlerde gelen hükümler her iki cinsde de şâmilidir. Ancak, cinsî terbiye hânesine dâhil edeceğimiz bâzı bilgilerin kadın ve erkek her iki cinsde de ayrı ayrı hitab edilerek verilmiş

(75) Bak. Râzî, a.g.e. 23, 209; İbnu Kesîr, a.g.e. 5, 92.

(76) Ebû Dâvud, Şalât 26; Müsnedu Ahmed 2, 180, 187; Münâvî a.g.e. 5, 521, Heysamî, Mecma'u'z-Zevâid, Beyrut, 1967, 1, 294; Dârakutnî, Sünen, Medîne, 1966 1, 230.

(77) Nûr 24,58..

(78) Nûr 24, 59.

olmasından, en azından bu çeşit bilgilerin verilmesinde cinslerin ayrı ayrı ele alınması gereğine bir işaret olabilir. *"Ey Muhammed! Mü'min erkeklere söyle, gözlerini bakılması yasak olandan çevirsinler, mahrem yerlerini korusunlar... Mü'min kadınlara da söyle Gözlerini bakılması yasak olandan çevirsinler, iffetlerini korusunlar, süslerini kendiliğinden görünen kısmı müstesna, açmasınlar..."* (79).

· OYUN-EĞLENCE

Kur'ân-ı Kerim'de "oyun" mânâsına gelen *"la'ib"* kelimesi ile bu kökten türeyen fiillerin kullanılışında büyük bir hassasiyet görülmektedir. Bu kelime, büyükler hakkında (80) veya "aldatıcı" olduğu belirtilen "dünya hayatı"nın tavsîfi sadedinde (81) veya mahlûkatın bir eğlence olsun diye yaratılmadığını beyan maksadlarıyla (82) kullanılır ve her defasında tezyîfi (pejoratif) bir mâna taşır. Hiç birinde oyunu te'yîd eden, tasvîb ve ona teşvik eden müsbet mâna görülmez.

Ancak, çocuklar hakkında müsbet mânada kullanılmıştır: Hz. Yûsuf için hîle hazırlayan kârdişleri babalarına: *"Ey babamız, biz Yûsuf'a karşı hayırlı olduğumuz halde onu niçin bize emniyet etmiyorsun. Yarın onu bizimle beraber gönder de gezsin, oynasın biz onu her halde koruruz"* dediler (82).

Bir peygamber olan babaları Hz. Ya'kûb *"oynamasına dâir teklîfi"* reddetmiyor, ancak endişesini dile getiriyor: *"Onu götürmeniz beni üzüyor, siz farkına varmadan onu kurdun yemesinden korkarım"* der (83).

Âyet, çocuklar hakkında "oyun"un cevâzını ifâde etmekle kalmaz, oyun sırasında çocukların emniyetinin düşünülmesi gereğini ve ayrıca çocukların kurtla korkutulmasının eskiliğini de ifâde eder.

Çocukların oyun meselesi, Hz. Peygamber'in (aleyhisselam) hadislerinde teferruatlı olarak ele alınmış, faydalı olan herçeşit oyun ve oyuncakların tecvîzinden başka *"Çocuğu olan onunla çocuklaşın"* (84) hadisinde ifâdesini bulan ayrı bir terbiye vâsıtası kılınmıştır.

· TERBİYE YAŞI

Terbiyeyi ilgilendiren mühim meselelerden biri de terbiye yaşı ile alâkalıdır. Normalde âilenin sorumluluğuna düşen terbiye bülûğ çağına kadar olan terbiye-

(79) Nûr 2, 30-31.

(80) Tevbe 9,65; Mâide 5, 57, 58; En'âm 6, 70; A'râf 7, 51; Enbiyâ 21,55; Zuhuruf 43, 38; Meâric 70, 42.

(81) En'âm 6, 32; Ankebûf 29,64; Muhammed 47, 36; Hadid 57, 20.

(82) Enbiyâ 21, 16; Duhân 44, 38.

(83) Yûsuf 12,11-13.

(84) İbnu Hamza el-Hüseynî, el-Beyân ve't-Ta'rîf, Haleb, 1329, 2, 228.

dir. Kur'ân-ı Kerim'de de küçükken yapılacak terbiyeye temas edilir: "Ey Rabbin! Küçükken beni terbiye ettikleri gibi sen de onlara merhamet et" (85).

Hz. Peygamber (aleyhisselam) küçüklükte öğrenilen bilginin "taş üzerine nakış" gibi olacağını beyan etmiştir (86). Böylece terbiyede "mümkün mertebe erken" prensibini koyan Hz. Peygamber'in (aleyhisselam) yeni doğan çocuğun kulaklarına ezan ve ikaamet okuması (87), konuşmaya başlar başlamaz Kur'an'dan parçalar ezberletmeye başlaması (88) bu konudaki fiilî sünnetine dikkat çekici delillerdir.

KÜÇÜK YAŞTA HİKMET : Kur'an, çocukların, doğuştan hiçbir ilimle mücehhez olarak gelmediklerini (89) ifade etmekle birlikte istisnâî de olsa bâzı ferdlerin küçük yaşta "hikmet" sâhibi olabileceklerini, bâzı peygamberlerden örnek vererek ifade eder. Kur'ânî örneklerden biri Hz. İsa, diğeri Hz. Yahya'dır. Hz. İsa'nın daha "beşikte iken konuştuğu" (90), Hz. Yahya'nın ise "çocukken hükme" (91) yâni "hikmet, ilim ve nübüvvet"e (92) mazhar olduğu ifade edilir. Hz. Yahya'nın kendisini oyuna çağıran çocuklara, daha sekiz yaşlarında iken "Ben oyun için yaratılmadım" şeklinde hakîmâne cevap verdiğini Hz. Peygamber hikâye etmektedir (93).

Erken tadrîs prensibinin, bir zamanlar İslam âleminde müesseseseleşip, üstün kaabiliyetlerin erkenden parlamasını sağladığını göstermek için İbnu Sîna, Süfyan İbnu Üyeyne, İmam Şâfiî, Buhârî gibi ünü günümüze kadar gelen büyüklerin, bugün için inanılmayacak kadar erken yaşlarda, kendi sâhalarında ilmin zirvesine çıktıklarını belirtmek kâfidir. Nitekim, İstanbul fâtihi *Fatih Sultan Mehmed Hân* da askerlik ve idâre sâhasında erken yaşlarda fevkalade yetmişliğin bir başka misâlini teşkil etmektedir.

ÇOCUKLA İSTİŞÂRE : Kur'ân-ı Kerim'de anlatılan, Hz. İbrahimle Hz. İsmâil arasında geçen kurban vak'ası, şahsını ilgilendiren meselelerde "çocukla istişâre"nin meşruiyetine işâret eder. Zira Hz. İbrahim rü'yasını onüç yaşlarında olduğu belirtilen (94) oğlu İsmail'e anlatarak "Bir düşün ne dersin?" diye fikrini sorar (95).

(85) İsrâ 17, 24.

(86) Heysemî, a.g.e. 1, 125.

(87) Hâkim, el-Müstedrek, Beyrut, 1335, 3, 179; Tirmizî, Edâhî, 17; Ebû Dâvud, Edeb 108.

(88) İbnu Ebî Şeybe, Musannaf, Haydarâbâd, 1966; 1, 348; Abdurrezzak, Musannaf, Beyrut, 1970, 4, 334.

(89) Nahî 16, 78.

(90) Meryem 19,29-33.

(91) Meryem 19,29-33.

(92) Râzi, a.g.e. 21, 191.

(93) Münâvî a.g.e. 4, 28-29; İbnu Kesir, a.g.e. 4, 442.

(94) Râzi, a.g.e. 26, 152.

(95) Saffât 37, 102.

Keza, yedi yaşlarında olan (96) Hz. Yûsuf da kendi rü'yâsını babasına anlatmış, babası da onu ciddiyetle dinleyip tâbir etmiştir (97).

Hz. Ömer'in gençleri de dinlediği, çocuk yaşta olduğu için itirazlara sebep olan İbnu Abbas'ı büyüklerin katıldığı istişâre meclisine aldığı meşhurdur (98).

KÜÇÜK KİMDİR? Burada, islam âlimlerinin "küçük" mevzuundaki kaanaat ve telakkilerini belirtmede fayda var. Hz. Peygamber'in ehemmiyet verdiği "Büyükçe hürmet", "küçükçe merhamet" gibi prensiplerin anlaşılması sadedinde islam âlimleri, büyüklükte ölçüyü her seferinde "yaş" olarak görmemişlerdir. Birçok durumlarda şüphesiz yaşça büyüklük esas olmakla birlikte bâzı durumlarda ilim ve makam'ca büyüklük esas alınmıştır. Hakîki ilim sâhibinin, yaşı ne olursa olsun "büyük", câhil kimisenin de pîr-i fâni bile olsa "küçük", keza kendi re'yi hareket edip Selef'i dinlemeyenlern de "küçük" olduklarını ifâde etmişlerdir (99).

GENÇLER VE TEBLİĞ: Gençlerle ilgili olarak Kur'ân'da gelen iki hususun ilâhî buradâ açıklanması uygundur:

1- Bütün peygamberlere (100) karşı çıkıp küfürde direnenler'in ittifakla küllandıkları bir tâbir: "Biz babalarımızı hangi dîn üzere buldu isek ondan ayrılmayız" cümlesi olmuştur (101).

Bu cümle yaşını başını almış, artık sözü dinlenir duruma gelmiş *kühûl*'ün sözü olsa gerektir.

2- Cemiyetin Küfre müstenid an'anesine karşı gelen ilk müminler "gençler"dir. Kur'ân bu hususla alâkalı olarak birkaç örnek kaydeder: a) *Ashâb-ı Kehf, cemiyetlerinin dinsizliği sebebiyle*" (102) mağaraya iltica eden "birkaç genç" en ibarettir. "Genç" kelimesi onlar hakkında iki kere tekrar edilir (103).

b) Kayminin putperestliğine isyan eden Hz. İbrahim'in de "genç" olduğu ayette bilhassa tebârüz ettirilir: "O şöyle dedi: "Hayır; Rabbiniz, göklerin ve yerin Rabbidir ki onları O yaratmıştır. Ben de buna şahitlik edenlerdenim" Allaha güven ederim ki, siz ayrıldıktan sonra, putlarınıza bir tuzak kuracağım!" Hepsini aramparça edip, içlerinden büyüğünü ona baş vursunlar diye sağlam bıraktı. Mil-

96) Râzî 18,87.

97) Yûsuf 12, 6.

98) Buhârî, Tefsîr 110. sûre; el-Muttakî el-Hindî, Kenzu'l-Ummâl, Haydarâbd, 1945, 10, 150.

99) İbnu Abdilberr, Câmiu Beyân'i-İl'm, Medine, 1968, 1, 209.

100) Zuhruf 43,22-23.

101) Mâide 5, 104; A'râf 7,28; Yûnus 10; 78; Enbiyâ 21, 53; Şuarâ 26, 74; Lokman 31, 21

102) Kehf 18, 15.

103) Kehf 18, 10, 15.

leti: Tanrılarımıza bunu kim yaptı Doğrusu o, zalimlerden biridir” dediler. Bâzıları: ”İbrahim denen bir GENCİN onları diline doladığını duymuştuk” deyince, ”O halde bunların şahidlik edebilmeleri için onu halkın gözü önüne getirin” dediler” (104).

SÜT DEVRESİ

Kur’ân-ı Kerim’e göre, çocuğun terbiye ve bakımında en mühim devrelerden biri *süt devresi* olmalıdır. Zira bu devre ile alâkalı muhtelif âyetler gelmiş hükümler vaz’ edilmiştir.

Ahkâf sûresinde ”*Hamilelik ve süttten kesme müddetinin otuz ay*” olduğu bildirilirken (105) Lokman sûresinde ise *süttten kesme işinin iki yıl içinde* olaçağı (106) ifâde edilir. Bakara sûresinde de ”*tam iki yıl*” diye daha da sarahât kazanılır. Ancak âyetin devamındaki açıklamaya göre, iki yıl emzirilmesi bir vecibe değildir. Anne baba, anlaşarak, daha önce de süttten kesebilirler. Aynı âyetin bidâyetinde ”*annenin emzirmesi*” medârı bahs edilmiş iken devamında, ”*sütanne*”ye de verilebileceğı dile getirilir. Âlimler, âyetten, çocuğı emzirme hakkının anneye âit olduğu, anne emzirmek istediğı takdirde babanın sütanneye verme selâhiyetinin bulunmadığı hükmünü çıkarmışlardır (108).

Bir başka âyette de boşanan âilelerdeki emzikli çocuğun durumu ele alınmakta, bu durumda annesi emzirdiğı takdirde annesine emzirme ücretinin verilmesi emredilmektedir. Annesine emzirtilmesi bâzı zorluklar çıkartacak ise, bir süt anneye verilmesi ayrıca tavsiye edilmektedir (109).

IV. ÇOCUKLARIN HİMÂYESİ

Daha önce işlenen bâzı bahisler ”himâye” mânâsına girerse de, himâyeyi tazammun etmek üzere İslam’ın derpiş ettiği bâzı meseleleri müstakillen ele almak gerekmektedir. Nitekim Kur’ân-ı Kerim de öyle yapmıştır: Çocukların himâyesine mâtuf meseleleri umûmiyet itibâriyle ”*yetimler*” le alâkalı olarak nazarı dikkate arzetmiştir. Yer yer göstereceğimiz üzere, yetim için teşri edilen esaslar, yetim olmayan çocuklar için de aynen vâridir. Şu halde, İslam’ın bütün çocuklara şâmil himâye edici tedbirlerini daha ziyâde yetimlerle ilgili olarak açıklamaya çalışacağız.

(104) Enbiye 21, 56-61.

(105) Ahkâf 46, 15.

(106) Lokmân 31, 14.

(107) Bakara 2, 233.

(108) Cessâs, Ahkâmu’l-Kur’ân, Mısır, Tarihsiz 2, 105.

(109) Talâk 65, 6.

ÇOCUĞUN HİMÂYE MEKANİZMASI

İslam fıkıhı, annesi babası olan çocuğun meselelerinin yürütmesinde babanın şefkatine güvenir. Hidâne denen ve *istiğna yaşı* olan on yaşlarına kadarki terbiyesini anneye veya anne tarafından kadın akrabalara verir. Malının ve nefsinin himayesini esas alan velâyeti ise babaya veya baba tarafından akrabalara verir. Veli (veya vasi) den mahrum çocukların velisi SULTAN'dır. Yâni devlettir, devleti temsil eden mülkî âmirdir. Şu halde çocuk, kırdâ veya câmi avlusunda bulunmuş bir "lakit" bile olsa bir sâhibi var demektir.

YETİM: Bu kelime, lügat olarak, "yalnız" mânasına gelir. Bu aslî mânadan hareketle, anne veya babasını veya her ikisini de kaybeden küçükle, kocasını kaybeden kadına "yetim" veya "yetime" denmiştir. Cessâs bu kelimenin, Kur'ân'da, babasını kaybeden bülûğa ermemiş -kız veya erkek- çocuk için kullanıldığını açıklar (110).

Kur'ân-ı Kerim'deki yetimle alâkalı âyetleri üç gruba ayırabiliriz:

1- **Yetimlere iyi muâmeleyi emreden âyetler:** Duha, Fecr, Mâûn sûrelerindeki âyetler gibi (111). Bu çeşit âyetlerde yetime iyi davranmak emredilir, kötü davranışlar şiddetle kınanır.

2- **Yetime devlet yardımı meselesinin işlendiği âyetler:** Buralarda yetimle alâkalı fiilî tedbirler söz konusudur ve yardım fonları gösterilir: Ganîmetten pay (112), Fethedilen yerlerden gelen maldan pay (113), Miras taksimlerinden pay (114) gibi ki bunların hepsi sâbit gelirler olabilecek şeylerdir.

3- **Yetime bakacak velinin tâbi olacağı hükümler:** Bu âyetlerde yetimin terbiyesi, malının korunması, yetimin hayata hazırlanması, evlendirilmesi gibi hususlar ele alınır. Bu gruba giren en mühim âyetin meâlî şöyle:

"Yetimleri evlenme çağına gelene kadar deneyin; onlarda rüşd görürseniz malların kendilerine verin. Büyüyecekler de geri alacaklar diye onları israf ederek ve tez elden yemeyin. Zengin olan iffetli olmağa çalışsın. Yoksul olan uygun bir şekilde yesin. Mallarını kendilerine verdiğiniz zaman, yanlarında şâhid bulundurun. Hesap sormak için Allah yeter" (115).

Yetimin Terbiyesi: Âlimler yukarıdaki âyetle bunu tamamlayan Bakara sûresinin 220. âyetini göz önüne alarak, yetimin terbiyesinde, onu âileye dâhil

(110) Cessâs a.g.e. 1, 12.

(111) Duhâ 93, 6-9; Fecr 89, 17; Mâun 107, 1-3; Beled 90,8-16; Bakara 2, 83, 177,214.

(112) Enfâl 8,41.

(113) Haşr 59,7

(114) Nisâ 4,8.

(114) Nisâ 4,8.

(115) Nisâ 4,6.

etmeyi, âilevî atmosfer içerisinde yetiştirmeyi esas almışlardır. Yetim çocuk, âile içerisinde, öz evlada yapılan muâmele çerçevesinde terbiye edilecektir. Bu açıdan, bugünkü mânada, yetimevleri islâmî ruha uygun değildir.

Yetimin Malının Korunması: Yetim rüşd yaşına kadar malı üzerinde tassarrufa yetkili değildir. Velisi onun adına, belli kayıtlarla tasarrufta bulunur. Malın ticâret, kira gibi yollarla artırılması, çocuğun gerçek ihtiyaçları için harcanması, lüzumsuz harcamalar yapılmaması, velinin muhtaç olmadığı takdirde bakım ücreti almaması, çocuk rüşdüne erer ermez malı derhal, şâhidler huzurunda teslim etmesi velinin bağlı olduğu temel kaaidelerdir. Veli gıda, giyecek, tahsil, çıraklık ve meslek öğretimi gibi gerçek masraflar dışında, lüzumsuz sayılacak masraflar yaparsa kendisine tazmîn ettirilir.

Evlendirilmesi: Âyet-i Kerîme'nin üzerinde durduğu bir husus yetimin evlendirilmesidir. Bu âyette, bülûğa eren gencin, mümkün merteye erken evlendirilmesi prensibi de görülmektedir. Yetim, daha velisinin vesâyeti altında iken evlendirilmesinin medâr-ı bahs edilmesi, gencin evlenme probleminin, onun şahsından ziyâde âilesinin bir meselesi olduğunu ifâde eder. Âile bu meseleyi erkenden düşünecek, tedbirini alacaktır. Nitekim bâzı hadîslerde, çocuğu evlendirmek babaya terettüp eden bir vazife olduğu, gecikme sebebiyle gencin işliyeceği günahın babanın da sorumlu tutulacağı ifâde edilir (116).

Burada son olarak şunu da belirtelim ki, yetim hakkında kaydedilen hükümler, yetim olmayan çocuklar hakkında da câridir. Vasî kadar çok kayıtlarla olmasa bile, baba da çocuğunun malında tasarruf hususunda tamâmen serbest değildir. Umûmî kaaide, bülûğa kadar çocuğun malının ebeveyne haram olmasıdır. Çocuğun malından, onlar da zaruret olmadıkça kendi ihtiyaçları için harcayamazlar, harcadıkları takdirde çocuğa borçlanmış olurlar (117).

ÇOCUK ÖLDÜRME YASAĞI

Kur'ân-ı Kerîmin çocukla alâkalı mühim bahislerinden biri, çocuk öldürmekle alâkalıdır. Hz. İsmâil'in Kurbân edilmesiyle alâkalı kıssa (118) ile eskiliğine parmak basılmış olan "çocuk öldürme" âdetinin bilhassa Hz. Mûsa zamanında Firavunlar tarafından Yahûdî çocuklara yaygın şekilde uygulandığı dile getirilir (119). Câhiliye araplarının bâzan ar duygusuyla kızlara (120), bâzan da açlık korkusuyla kız ve erkek her iki cinse de uyguladıkları belirtilen (121) çocuk öldürme âdetini Kur'ân-ı Kerîm şiddetle yasaklar. Zamanımızda *maltusculuk* adı altında

(166) Tebrizi, Mîşkâtü'l-Mesâbih, Dîmeşk, 1961, 2, 170.

(117) Üstrûsenî, a.g.e. 1, 85;1, 98, 1,146, 1,148, 2,62.

(118) Saffât 37, 101-102.

(119) Bakara 2,49; Ar'râf 7, 127,141; İbrahim 14,6; Kasas 28, 4; Mü'min 40, 25.

(120) Tekvîr 81, 8-9.

(121) En'âm 6, 140; Saff 61, 12.

ilmî bir görünüm verilme sùretiyle "açlık patlaması" gibi tamamen muhayyel tehlikeleri ileri sürerek dünya efkâr-ı umûmiyesini iğfal ederek, "kürtaj" adı altındaki çocuk katliâmına da şâmil her çeşit katli yasaklayan ilâhî emirlerden biri şudur : "*Fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin, sizi de onları da rızıklandıran biziz*" (122).

ÇOCUKLAR UGRUNA CİHAD

Çocukların himâye ve kurtuluşunda, Kur'ân-ı Kerim, hassasiyeti, hicret meselesinde onların düşünülmesini ve hattâ onların kurtarılması için cihâd etmeyi emredecek kadar ileri götürür: "*Kendilerine yazık edenlerin canlarını melekler aldıkları zama n onlara : "hayatt a iken ne yaptınız bakalım" deyince, onlar: "Biz yer yüzünde zavallı âcizlerdik" diyecekler. Melekler de: "Allah'ın arzı geniş değil miydi, hicret etseydiniz ya!" cevabını vercekler. Onların varacakları yer cehennemdir. Orası ne kötü dönülecek yerdir. Çaresiz kalan, yol bulamayan zavallı erkek, kadın ve çocuklar müstesnadırlar*" (123).

Müfessirler, âyetten, mürâhuk çocukların hicretle sorumlu olduğu hükmünü çıkarırlar (124).

Şu âyetde, âciz durumda kalan ve yardım bekleyen erkek, kadın ve çocuklar uğrunda cihad emredilmektedir: "*Size ne oluyor da: "Rabbimiz! Bizi halkı zâlim olan bu şehirden çıkar, katından bize bir sâhip gönder, katından bize bir yardımcı lutfet"*" diyen zavallı erkekler, kadınlar ve ÇOCUKLAR uğrunda ve Allah yolunda savaşmıyorsunuz?" (125).

V. HUKUK AÇISINDAN ÇOCUK

ÇOCUK VE SUÇLULUK: Çocuk meselesinde islamın orijinal yönlerinden biri, suçluluk ve çocuk konusunda kendini gösterir. İslam, prensip olarak, çocuğu suçta ve cezaya ehil görmez. Kur'ân'da gelen ve çocuğun tasarrufundaki kısıtlamalarla ilgili, yukarıda kısmen temas edilen hükümlerden başka Hz. Peygamber'in (aleyhisselam) hadîslerinde sarîh olarak, çocuğun bülûğa erinceye kadar gerçek mânada suçlu addedilemeyeceği ifade edilmiştir:

"*Üç kimseden kalem kaldırılmıştır (yaptıklarında hukûkî sorumluluk yoktur) (126). Uyanuncaya kadar uyuyandan, bülûğa erinceye kadar çocuktan, akli başına gelinceye kadar bunak (ve mecnûn) dan*" (127).

(122) İsrâ 17, 31; En'âm 6, 15.

(123) Nisâ 4, 97-98.

(124) Râzi, a.g.e. 11,13; Keşşâf, a.g.e. 1, 1,557.

(125) Nisâ 4, 75.

(126) Bak. Mubârekfûri , Tuhfetu'l-Ahıvazi, Kahire, 1963, 4, 685.

(127) Tirmizi, Hudud 1 (Hadîs Nesâî, Ebû Dâvud ve İbnu Mâce'de de mevcuttur). Tirmizi bu hadisle bütün âlimlerin amel ettiğini belirtir.

İslamın, hukûkî ehliyet meselesinde çocukları büyüklerden kesinlikle ayırmış olması, çocukların sâdece mal mülk yönünden korunmuş olmasını sağlamakla kalmamış, onların şahsiyetini de korumuştur. Bâtı âlemi, yakın zamana kadar suçlu çocukları, büyükler için vaz edilen aynı kaanunlarla, aynı mahkemelerde yargılayıp, idama varıncaya kadar aynı cezalarla tecziye ederken İslam hukuku, çocuklara *had* tatbik edilemeyeceğini, terbiyevî maksada râcî te'dîb ve ta'zîrden öte ceza verilemeyeceğini kesin bir dille ifâde etmiş (128), ayrıca, çocuk mahkemeye celbedilebilir mi, edilemez mi münâkaşasını yaparak bir çok hususlarda celbedilemeyeceği görüşünü beyân etmiştir (129).

Çok zengin olan bu mevzuda teferruâta girmeden, yukarıdaki hükme menşe olan bâzı temel kaaideleri kaydedeceğiz:

- 1— Çocuğun getirdiği haber müteber değildir.
- 2— Çocuk şehâdeti makbûl değildir.
- 3— Çocuğun ikrarı isbat edici değildir, kendi ikrarı ve başka çocukların şehâdeti ile suçlu sayılmaz.
- 4— Çocuğa yemîn teklif edilmez.
- 5— Nâdir durumlarda çocuk mahkemeye celbedilebilir.
- 6— Bülûğa yaklaşan çocuklara hapis cezası verilebilir, daha küçüklere verilemez.

ÇOCUĞA KARŞI İŞLENEN CİNÂYETLER

Çocuk suça ehil görülmemiş olmakla birlikte, kendi nefesine karşı işlenen cinâyetlerde aynen büyük gibi kabûl edilmiştir. Babasının veya mualliminin terbiyevî müdahaleleri sırasında vukûa gelenler dışında çocuğun şahsına karşı işlenen bütün cinâyetlerde o, büyük gibidir. Kıyas ve diyet cezalarında cânîye hafifletici hüküm uygulanmaz (130).

MİRAS

Çocuk anne rahmine düştükten itibaren miras açısından bir kısım hukuka medârdır. O, anne, baba ve kardeşlere nisbeten doğmuş veya doğacak çocuklara göre çeşitli hukûkî meseleler ortaya çıkarmaktadır. Bunların teferruâtına inmek ayrı bir konu olduğu için bu kadarlık bir işâretle yetineceğiz (131).

(128) Bu mevzu üzerine bir kısım müdellel açıklamaları görmek için İslamda Çocuk Hakları (İstanbul 1980, Yeni Asya yayınları) adlı kitabımız görülebilir, s. 37-57.

(129) Bu mevzu üzerinde geniş bilgi, tercümesini neşrettiğimiz, Üstrüşeni'nin *Ahkâmü's-s-ğar* adlı kitabının Kerâhiyât, Şehâdât, Edebü'l-Kaadî gibi muhtelif bölümlerinde bulunabilir.

(130) Üstrüşeni, *Ahkâmü's-Sığar*, 2,18.

(131) Şu âyetlere bakılabilir: Bakara 2, 4,11-12, 176,233,238; Nisâ 4,7,11,23,33,176; Talâk 65,4-6.

SONUÇ

Kur'ân-ı Kerîm, çocukla alâkalı temel bahislere, ya doğrudan doğruya veya dolaylı olarak temas etmiş, fezlekeler vermiştir. Biz bu tebliğde, ilk nazarda dikkatimize çarpanların mühimlerine işâret etmeye çalıştık. Kur'ân üzerinde, bu paralelde çalışmalar arttıkça, çocukla ilgisi kurulabilecek yeni âyetler ve meseleler tesbît edilebilecektir.

Sunulan bâzı açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, Kur'ân'da kısa olarak gelen fezleke ve işâretler, tek başlarına çocuk meselelerini aydınlatmaya yeterli değildir. Onların vuzuh ve tatbik gücü kazanabilmesi için hem hadîslerin ve hem de geçmiş asırlarda islam âlimlerinin çıkardığı hükümlerin iyi bilinmesi lazımdır.

Gittikçe tekâmül eden insanlığa, yeni içtimâî ve teknik şartlar, çocuk mevzuunda da karmaşık meseleler getirmektedir ve getirecektir. Bunların çözümünde orijinal katgılarda bulunmak ve böylece yarının' cihânşümûl medeniyetinde şerefli yerimizi alabilmek için her meselede olduğu gibi, çocuk meselesinde de kaynaklarımızı iyi bilmemiz gerekmektedir.